

Risicomangement in een veranderende wereldorde

De aanhoudende oorlog in Oekraïne heeft niet alleen geleid tot een humanitaire crisis, maar heeft ook verregaande economische en financiële gevolgen voor de (financiële) wereldmarkt. Stijgende energieprijzen, inflatie en verstoringen in handelsketens treffen zowel markten als bedrijven, inclusief financiële instellingen.¹

De invloed van geopolitieke ontwikkelingen, zoals de oorlog in Oekraïne, op de maatschappij, markten en organisaties is de afgelopen jaren steeds duidelijker geworden. Het is essentieel om dergelijke ontwikkelingen mee te nemen in risicomangement-analyses. Dit kan bijvoorbeeld door middel van scenarioanalyse (zoals in het ORSA-proces), waarbij organisaties nadenken over mogelijke geopolitieke scenario's en de strategische en financiële gevolgen daarvan.

Om relevante scenario's te ontwikkelen is het noodzakelijk het geo-politieke speelveld goed te begrijpen. Dit artikel bespreekt belangrijke thema's binnen de geopolitiek en internationale betrekkingen, en onderzoekt scenario's die vanuit deze context van belang zijn voor risicomangementanalyses.

Drs. A.P. Zeggen AAG is Partner Insurance bij Probability & Partners.

Een centraal thema in geopolitieke scenarioanalyse is de mogelijke verschuiving van de wereldorde.

Belangrijke vragen om deze verschuiving te begrijpen en scenario's te bedenken zijn: waar ligt de huidige wereldhegemonie? Welke indicatoren wijzen op een verandering? Wat zou deze verschuiving van wereldmacht betekenen voor de (financiële) stabiliteit?

Om deze vragen te beantwoorden, worden eerst de definities uit de geopolitiek en internationale betrekkingen behandeld. Vervolgens komen de huidige ontwikkelingen aan bod die wijzen op een mogelijke verschuiving van de wereldorde. Tot slot schetsen we verschillende scenario's die uit deze veranderingen kunnen voortvloeien.

GEOPOLITIEK EN INTERNATIONALE BETREKKING

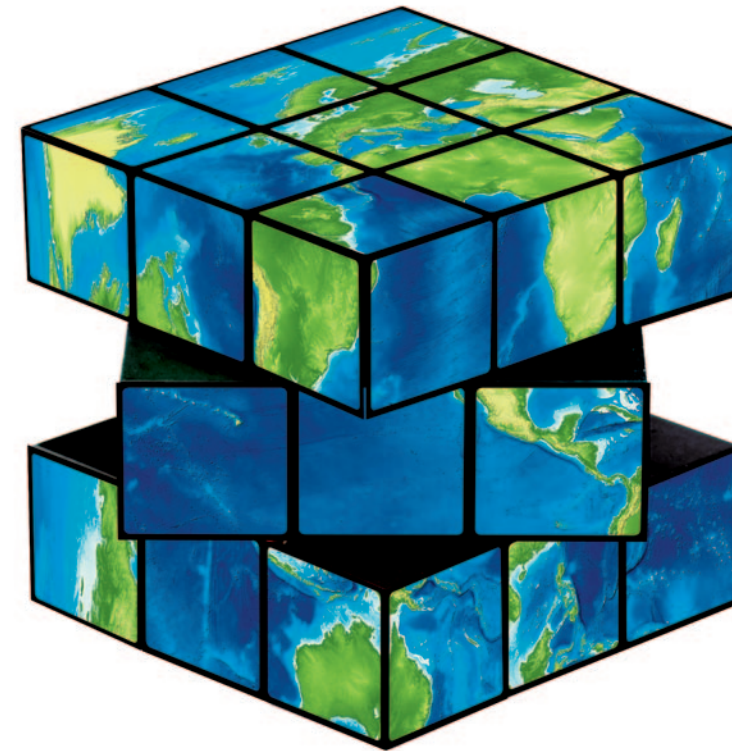
Geopolitiek bestudeert de beïnvloeding van de geografische kenmerken van een land of regio, zoals geografische ligging en grondstoffen, op het uitoefenen van politieke, militaire en economische macht door staten en andere spelers in het internationale systeem.

Geopolitiek is nauw verbonden met het bredere veld van internationale betrekkingen. Internationale betrekkingen richten zich op de interacties tussen staten, en andere actoren op verschillende terreinen zoals internationale handel, economie, politiek en veiligheid. Geopolitiek is een onderdeel van deze bredere discipline en biedt een kader om de invloed van fysieke en strategische geografie op internationale machtsstructuren te begrijpen.

HEGEMONIE

Vanuit geopolitiek en internationale betrekkingen worden machtsverhoudingen gedefinieerd vanuit het begrip hegemonie. Hegemonie is gedefinieerd als het aanwenden van politieke, ideologische/culturele, economische en/of militaire macht door een staat (of een groep staten) om een leidende positie binnen het internationale systeem te verkrijgen en te behouden.

De leidende, dominante positie wordt dus niet alleen door economische of militaire macht (*hard power*) gerealiseerd maar juist ook door een leidende dominante rol te vervullen op ideologisch en cultureel gebied (*soft power*).

Geopolitiek is een heel belangrijke factor in het verkrijgen en behouden van wereldmacht. Het maakt uit tot welke geografische gebieden op zee en op land een natie toegang heeft. Denk bijvoorbeeld aan de strategische ligging van de Baltische staten.

Geografische ligging en relaties kunnen betekenen dat een natie toegang heeft tot bepaalde grondstoffen (of juist niet). Denk bijvoorbeeld aan de buitengewone interesse voor Groenland vanuit de VS. Dat is niet alleen vanwege de militair strategische ligging² maar ook vanwege de grondstoffen. Zoals olie en gas, en zeldzame aardmetalen³, die niet alleen essentieel zijn voor elektrische auto's en windturbines maar ook voor defensiematerieel.⁴

HISTORIE WERELDDORDE

Bekende voorbeelden uit de geschiedenis van wereldmachten zijn bijvoorbeeld het Portugese rijk, de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden en meer recent Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten van Amerika (VS). Deze naties werden als hegemon beschouwd gegeven de suprematie op het gebied van (scheepvaart)technologie, economie en handel en oorlogsvoering. Als we nog verder teruggaan in de tijd dan worden India en China ook gezien als voorbeelden van ultieme wereldmachten. Zie bijvoorbeeld het onderzoek naar de ontwikkeling van economieën vanaf 1 AD tot de 21^e eeuw van de onderzoeker Angus Maddison.⁵

HUIDIGE HEGEMONIE

Vanaf het einde van de Tweede Wereldoorlog heeft de VS op verschillende terreinen een absolute leidende rol (gehad): militair, politiek, ideologisch en financieel/economisch.

De afspraken die aan het einde van de Tweede Wereldoorlog zijn gemaakt over de rol van de dollar als wereldvaluta hebben behoorlijk bijgedragen aan de sterke economische positie van de VS. Het Bretton Woods-systeem (1944) waaraan 44 landen meededen koppelde nationale valuta's aan de dollar. De dollar werd zelf gekoppeld aan de goudstandaard. De dollar werd daarmee de wereldreservemunt dankzij de sterke positie van de VS en de enorme goudvoorraad. Het systeem introduceerde vaste wisselkoersen, waarbij landen werd afgeraden (door de VS) om dollars in goud om te zetten, wat de dominantie van de dollar versterkte.⁶

Alhoewel het Bretton Woods-systeem geëindigd is begin jaren '70, heeft de dollar de machtige positie behouden door koppeling van de dollar aan olie: de zogenaamde petrodollar. Met Saudi-Arabië en andere olieproducerende landen is afgesproken alleen olie te verkopen voor dollars. In ruil daarvoor zou Saudi-Arabië militaire bescherming en andere strategische voordelen van de VS ontvangen. Door deze unieke positie van de dollar heeft de VS jarenlang (en nog steeds) heel goedkoop geld kunnen lenen ondanks de gigantische nationale schulden en handelstekorten. De dollar als wereldreservemunt (eerst via Bretton Woods en later via de petrodollar) heeft de VS ook geopolitiek invloed gegeven. Landen die olie willen kopen en verkopen zijn namelijk (grotendeels) afhankelijk van de dollar en dus van het Amerikaanse financiële systeem.

ONTWIKKELINGEN NAAR EEN NIEUWE WERELDDORDE?

Uit verschillende geopolitieke analyses volgt het beeld dat de macht van de VS als supermacht aan het afnemen is. De hegemoniale positie wordt uitgedaagd door andere grootmachten zoals China en Rusland. Er zijn diverse ontwikkelingen gaande die erop duiden dat de wereldorde aan het veranderen is.⁷

Vanuit de internationale betrekkingen zijn er verschillende theorieën over hoe deze wereldorde zal veranderen. In een analyse van Instituut Clingendael, het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen, is een aantal van deze scenario's toegelicht⁸. De huidige situatie wordt beschouwd als een unipolaire wereldorde: er is één supermacht die bepalend is voor de wereldorde. De verandering naar een nieuwe machtsvorm kan de overgang zijn naar een multipolaire orde. Er vormen zich verschillende machtsblokken, en samenwerking is beperkt tot binnen deze blokken. Bijvoorbeeld de G7, het economisch en politiek samenwerkingsverband van westerse industriële landen ten opzichte van de BRICS, het economisch en politiek samenwerkingsverband van opkomende economieën. Onder andere: Rusland, India en China.

Een ander scenario volgens de studie van het Instituut Clingendael, is het ontstaan van een multilaterale wereldorde. Waarin machtsblokken onderling relaties aangaan en samenwerking zoeken.⁹ Bijvoorbeeld de samenwerking tussen de EU en de VS. Andere mogelijke scenario's zijn het ontstaan van een nieuwe ultieme grootmacht of een

mix van scenario's. Een zogenaamd fusiescenario: Een mengvorm waarin samenwerking en machtsblokken naast elkaar bestaan. Grootmachten werken ad hoc samen in verschillende structuren.

TRADING PLACES? VS VERSUS CHINA

Als we de definitie van hegemonie erbij houden zien we verschillende ontwikkelingen die erop duiden dat China de rol van de VS aantast als supermacht. Of deze ontwikkeling leidt tot een nieuwe unipolaire hegemonie of juist een multipolaire orde is nog onduidelijk. Maar dat er significante ontwikkelingen te zien zijn die duiden op het schuiven van machtspositie, is overduidelijk.

Op economisch gebied zien we dat China zich de afgelopen jaren kan meten met de VS. Op basis van koopkrachtpariteit is de Chinese economie sinds 2016 groter dan de economie van de VS.¹⁰

Ook in de handelsrelatie VS en China voert China de boventoon. Alhoewel het handelsoverschot als gevolg van tariefsverhogingen en COVID is teruggelopen, bedraagt de negatieve balans (de VS importeert meer goederen van China dan het exporteert aan China) eind 2023 meer dan 200 miljard dollar.¹¹

Een andere belangrijke ontwikkeling van invloed op het uitbouwen van de economische machtspositie is het Belt and Road Initiative (BRI), gelanceerd door China in 2013. BRI is een wereldwijde strategie om de economische groei te bevorderen door handelsroutes over land en zee uit te bouwen om China als wereldleider in handel en investeringen te positioneren. Het BRI omvat investeringen in infrastructuur zoals spoorwegen en havens, maar ook de aanleg van telecommunicatienetwerken en gasleidingen. Er is ook kritiek op het BRI, onder andere vanwege zorgen over onhoudbare schulden van landen waar China in investeert. De zogenaamde '*debt trap*'-diplomatie. Door leningen te verstrekken aan ontwikkelingslanden voor infrastructuurprojecten die mogelijk financieel niet haalbaar zijn. Wanneer landen moeite hebben met terugbetalen, kan China concessies eisen, zoals het leasen van strategische havens (bijvoorbeeld de haven van Hambantota in Sri Lanka).¹²

WANNEER LANDEN MOEITE HEBBEN MET TERUGBETALEN, KAN CHINA CONCESSIONS EISEN, ZOALS HET LEASEN VAN STRATEGISCHE HAVENS

Als gevolg van de BRI wordt de geopolitieke positie van China steeds sterker. Zie bijvoorbeeld de wereldkaart met alle havens (gedeeltelijk) eigendom van China of eigendom van Chinese bedrijven¹³. Ook de nieuwe president van de Verenigde Staten ziet de toenemende invloed van China als een bedreiging, met name rondom strategische locaties zoals het Panamakanaal en dreigt zelfs met economische sancties en, indien nodig, militair ingrijpen om de Amerikaanse belangen te beschermen.¹⁴

Naast de economische opmars probeert China ook op ideologisch gebied haar macht uit te bouwen. Onder andere met het Confucius Instituut. Het Confucius Instituut is een wereldwijd netwerk van culturele en taalonderwijsinstellingen die zijn opgericht door de Chinese overheid om de Chinese taal en cultuur te promoten. Echter de instituten zijn ook omstreken vanwege beschuldigingen van politieke beïnvloeding en censuur. Sommige landen hebben instituten gesloten uit bezorgdheid over China's 'zachte macht'.¹⁵

Tot slot nog twee typische geopolitieke ontwikkelingen om de opmars van China als hegemon te onderschrijven. De eerste betreft de beheersing van schaarse grondstoffen onder andere nodig voor nieuwe technologieën op het gebied van duurzaamheid. Zoals kobalt en lithium, essentiële grondstoffen voor batterijen van elektrische auto's.

Een studie van het centraal bureau voor de statistiek laat zien dat China voor meer dan tien kritieke grondstoffen de grootste producent is.¹⁶ China is ook (gedeeltelijk) eigenaar van diverse mijnen in vooral Afrika en Zuid-Amerika.

Een tweede voorbeeld zijn de spanningen in de Zuid-Chinese Zee. De Zuid-Chinese Zee ligt op een van de belangrijkste internationale handelsroutes. Daarnaast bevat de zeebodem een enorme hoeveelheid olie, gas en vis.

DE VERENIGDE STATEN PROBEREN DE INVLOED VAN CHINA IN DE REGIO TE BEPERKEN

Volgens internationale afspraken hebben meerdere staten naast China recht op 200 zeemijl vanaf de kust gemeten. Alleen China houdt zich niet aan deze afspraken en probeert door middel van militaire druk en het bouwen van kunstmatige eilanden de controle uit te bereiden en te verstevigen. De Verenigde Staten proberen de invloed van China in de regio te beperken, onder andere met militaire acties en diplomatieke druk.

Er zijn nog veel meer ontwikkelingen die de verschuiving van de wereldorde benadrukken. Zoals het strategische samenwerkingsverband BRICS waarin China een bepalende rol heeft. De BRICS richt zich op economische en geopolitieke samenwerking van een aantal opkomende landen. Door gezamenlijke economische initiatieven en diplomatieke samenwerking vergroten deze landen hun geopolitieke en economische invloed.

Ook het Made in China 2025 initiatief van de Chinese regering, gestart in 2015, is een belangrijke ontwikkeling die bijdraagt aan de verschuiving van de wereldorde. Het doel is China zoveel als mogelijk onafhankelijk te maken van buitenlandse technologie en juist zelf te transformeren naar technologisch wereldleiderschap op strategische gebieden zoals robotica, kunstmatige intelligentie, halfgeleiders en biotechnologie. Overigens ook nu weer niet zonder controverse. Westerse landen beschuldigen China ervan staatssteun te geven aan eigen bedrijven en technologie te 'kopiëren' via spionage en overnames. Eén van de redenen waarom het Nederlandse succesverhaal ASML, handelsverboden met China vanuit de VS krijgt opgelegd. Alhoewel de topman van ASML de VS er ook van verdenkt ASML te gebruiken vanwege economische motieven.¹⁷

Samengevat: op verschillende terreinen wedijvert China met de VS en westerse bondgenoten om bestaande machtsposities te doorbreken.

Zoals uit diverse geopolitieke analyses blijkt, gaat de verschuiving van de wereldorde niet zonder slag of stoot. Huidige internationale afspraken en samenwerkingsverbanden komen onder druk te staan, omdat nieuwe spelers andere eisen stellen aan internationale relaties en invloed willen uitoefenen op bestaande structuren. Daarnaast brengt de dreiging van militair ingrijpen om machtsposities uit te breiden extra instabiliteit met zich mee. Denk hierbij aan de Russische dreiging richting de Baltische staten of een mogelijke militaire interventie van China in Taiwan. Dergelijke geopolitieke spanningen hebben directe gevolgen voor de stabiliteit van de internationale economie, de veiligheid van handelsroutes en de financiële markten.

De geopolitieke spanningen en de veranderingen in de wereldorde brengen ingrijpende risico's met zich mee voor overheden, markten en (financiële) instellingen. Elke ontwikkeling vereist een doordachte strategie en scenarioanalyse. Door deze scenario's in risicomanagement en strategische besluitvorming te integreren kunnen organisaties zich beter voorbereiden op de onzekerheden van de toekomst.

GEOPOLITIEK EN STRESS SCENARIO'S

Er zijn verschillende scenario's te bedenken op basis van deze actuele ontwikkelingen die van impact zijn op financiële instellingen. Hieronder zijn een aantal voorbeelden genoemd van stressscenario's die zich kunnen voordoen gegeven de verandering van machtsblokken en de bijbehorende spanningen.

Scenario 1 Economische herstructurering

China vergroot zijn economische invloed via allianties en handelsakkoorden, terwijl westerse economieën stagneren. Productieketens verschuiven naar Azië, waardoor westerse industrieën verzwakken en afhankelijkheid van China groeit. De yuan wint terrein als wereldreservemunt. Financiële instellingen moeten hun strategie herzien en omgaan met toenemende marktvolatiliteit en veranderende handelsdynamiek.

Scenario 2 Disruptie Supply Change / Escalatie China/Taiwan

In dit scenario zou een militaire escalatie tussen China en de VS in de Zuid-Chinese Zee leiden tot aanzienlijke verstoringen van wereldwijde leveringsketens. Handelsroutes zouden geblokkeerd kunnen worden, wat resulteert in vertragingen, hogere transportkosten, tekorten aan goederen en stijgende energieprijzen. De geopolitieke spanningen veroorzaken niet alleen economische schade, maar ook onzekerheid op de financiële markten en potentiële verstoringen van de wereldwijde productie en consumptie.

Scenario 3 Cyberaanvallen

Door oplopende spanningen tussen China en de VS, veroorzaakt door handel en militaire conflicten, voert China een grootschalige cyberaanval uit op Amerikaanse kritieke infrastructuur en van westerse bondgenoten zoals Nederland/de EU. De aanval leidt tot een tijdelijk stilleggen van de beurzen, verstoringen in de energielevering en onderbrekingen in overheidscommunicatie. Overheidsinstellingen en grote bedrijven ervaren massale datalekken en verlies van gevoelige informatie.

Scenario 4 Terugval China

China's economische groei stopt door vergrijzing, een vastlopende vastgoedmarkt en dalend investeerdersvertrouwen. Faillissementen en werkloosheid nemen toe, wat leidt tot sociale onrust en kapitaalvlucht. Internationale handel krimpt, waardoor wereldwijde toeleveringsketens worden verstoord. Financiële instellingen moeten hun risico's herzien en zich voorbereiden op grotere marktonzekerheid en economische volatiliteit.

Scenario 5 Verlies van kritieke infrastructuur – aanval op zeekabels en energienetwerken

Onderzeese internetkabels en energie-infrastructuren zijn doelwit van sabotage door een geopolitieke tegenstander. Cyberaanvallen en fysieke verstoringen veroorzaken langdurige uitval van communicatie en elektriciteitsvoorzieningen in Europa en de VS. Dit leidt tot grote economische schade, verstoring van financiële markten en verhoogde operationele risico's.

ER ZIJN OOK GEVOLGEN VOOR DE VERZEKERINGSTECHNISCHE RISICO'S

Andere scenario's

Voor verzekeraars zijn er naast de impact op assets en operationele risico's ook gevolgen voor verzekeringstechnische risico's. Bijvoorbeeld de stijging van claims als gevolg van stijgende inflatie of faillissement van herverzekeraars als gevolg van de toename van claims.

Voor een verdere analyse naar geopolitieke risico's zie ook de DNB-studie naar de effecten van geopolitieke risico's op financiële instellingen¹⁸ en de stresstest van geopolitieke risico's die EIOPA op 17 december 2024 heeft gepubliceerd.¹⁹

CONCLUSIE: HET BELANG VAN GEOPOLITIEK IN RISICOANALYSE

Verandering van de wereldorde kan gepaard gaan met politieke en economische machtsstrijd, conflicten, oorlogen en andere destabiliserende ontwikkelingen. De (dreiging) van instabiliteit op wereldniveau leidt tot verschillende risico's waar landen, organisaties en zeker financiële instellingen rekening mee moeten houden.

In dit artikel is vooral stil gestaan bij een mogelijke machtsverschuiving tussen VS en China. Uiteraard zijn er ook andere machtsverschuivingen mogelijk. Zoals de gevolgen van een aanval van Rusland op de Baltische staten, het destabiliseren of uiteenvallen van de EU of de opkomst van India. Kortom het is vooral belangrijk om naast financiële, actuariële en klimatologische expertise ook geopolitieke inzichten te betrekken bij risicomanagement analyses. ■

1 – https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/05/impacts-of-the-russian-invasion-of-ukraine-on-financial-market-conditions-and-resilience_a29d11b1/879c9322-en.pdf

2 – <https://www.iiss.org/sv/publications/strategic-comments/2019/the-giuk-gaps-strategic-significance/>

3 – https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/memo_12_428/MEMO_12_428_EN.pdf

4 – <https://edition.cnn.com/2025/01/07/climate/trump-greenland-climate/index.html>

5 – <https://web.archive.org/web/20211102093357/http%3A%2F%2Fwww.gdgc.net%2Fmaddison%2Forindex.htm>

6 – <https://www.federalreservehistory.org/essays/bretton-woods-created>

7 – https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/clingendael_monitor2016-great_powers_and_global_stability-eng_0.pdf

8 – https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/clingendael_monitor2016-great_powers_and_global_stability-eng_0.pdf

9 – https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/clingendael_monitor2016-great_powers_and_global_stability-eng_0.pdf

10 – <https://statisticstimes.com/economy/united-states-vs-china-economy.php>

11 – <https://wolfstreet.com/2024/02/08/us-trade-deficit-in-2023-dropped-19-as-goods-deficit-with-china-plunged-29-imports-exports-of-goods-services/>

12 – <https://www.bbc.com/news/business-40044113>

13 – <https://ig.ft.com/sites/china-ports/>

14 – <https://www.bbc.com/news/articles/c4gz48jwz2o>

15 – https://www.dutchnews.nl/2021/03/groningen-university-says-no-to-more-chinese-money-for-lecturer-post/?utm_source=chatgpt.com

16 – <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2023/48/china-grootste-leverancier-van-producten-met-kritieke-grondstoffen>

17 – <https://www.nu.nl/economie/6327113/asml-topman-wantrouwt-beperkingen-die-vs-oplegt-voor-handel-met-china.html>

18 – <https://www.dnb.nl/algemeen-nieuws/persbericht-2024/groeiende-geopolitieke-risico-s-hebben-impact-op-de-financiële-sector/>

19 – https://www.eiopa.europa.eu/eiopa-stress-test-shows-eu-insurers-can-handle-surgings-geopolitical-risks-heavy-price-2024-12-17_en